

Sygn. akt II AKa 6/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 marca 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi, II Wydział Karny, w składzie:

Przewodniczący:	SSA Wiesław Masłowski
Sędziowie:	SA Krzysztof Eichstaedt (spr.) SO del. Ryszard Lebioda
Protokolant:	st. sekr. sądowy Łukasz Szymczyk

przy udziale K. G., Prokuratora Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi

po rozpoznaniu w dniu 25 marca 2014 r.

sprawy

wnioskodawcy **D. G.**

o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie

na skutek apelacji wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawcy

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 7 października 2013 r., sygn. akt XVIII Ko 18/10

na podstawie art. 437 kpk i art. 438 pkt 2 kpk

- 1) uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Łodzi;
- 2) zasądza od Skarbu Państwa na rzecz adw. E. C. kwotę 147,60 (sto czterdzieści siedem 60/100) złotych, tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej wnioskodawcy z urzędu w postępowaniu odwoławczym.

Sygn. akt II AKa 6/14

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 7 października 2013r. wydanym w sprawie XVIII Ko 18/10 Sąd Okręgowy w Łodzi oddalił wniosek D. G. o odszkodowanie i zadośćuczynienie w związku z jego tymczasowym aresztowaniem w postępowaniu, w którym ostatecznie co do trzech czynów zapadł prawomocny wyrok uniewinniający, a wobec dwóch czynów prawomocnie umorzono postępowanie z uwagi na przedawnienie.

Wyrok sądu meriti w ustawowym terminie zaskarżył pełnomocnik wnioskodawcy, podnosząc zarzuty obrazy przepisów postępowania i w konkluzji wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do

ponownego rozpoznania sądowi I instancji, a także o zasądzenie nieopłaconych kosztów pomocy prawnej udzielonej wnioskodawcy z urzędu w postępowaniu odwoławczym według norm przypisanych (zobacz szerzej zarzuty i wnioski apelacyjne k. 126-127).

Sąd apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja pełnomocnika wnioskodawcy skutkować musiała uchynieniem zaskarżonego wyroku i przekazaniem nieniejszej sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji. W pierwszej kolejności odnotować należy, iż w literaturze przewiduje się trzy sytuacje uzasadniające przyjęcie, iż doszło do „niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania” w rozumieniu przepisu art. 552§4 k.p.k.

Niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie ma miejsce przede wszystkim wtedy, gdy było stosowane z obrazą przepisów rozdziału 28 k.p.k., niezależnie od rodzaju wydanego orzeczenia kończącego postępowanie. W tym przypadku ocena słuszności stosowania tymczasowego aresztowania dokonywana jest z punktu widzenia okoliczności istniejących w chwili jego stosowania. Druga sytuacja dotycząca niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania zachodzi wówczas, gdy z uwagi na rodzaj prawomocnego rozstrzygnięcia kończącego postępowanie stosowanie tego środka przymusu było niezasadne. Wówczas ocena słuszności stosowania tymczasowego aresztowania dokonywana jest z perspektywy tego rozstrzygnięcia. Chodzi tu o rozstrzygnięcia, w których oskarżonemu nie została przypisana wina, a więc gdy nie ponosi on odpowiedzialności karnej. Dotyczy to zatem wyroku uniewinniającego oraz orzeczenia o umorzeniu postępowania wydanego w postępowaniu przygotowawczym lub w postępowaniu sądowym. W tych przypadkach nie ma znaczenia zarówno podstawa uniewinnienia, jak i przyczyna umorzenia postępowania, z wyjątkiem umorzenia z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowania środka zabezpieczającego (art. 94 k.k.), gdyż w tym przypadku ustawodawca pozwala na utrzymanie tymczasowego aresztowania do czasu rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego (art. 264 § 3 k.p.k.). Ostatnia, to jest trzecia sytuacja gdy tymczasowe aresztowanie będzie niewątpliwie niesłuszne ma miejsce wówczas, gdy pomimo przypisania winy i sprawstwa wobec oskarżonego nie została orzeczona bezwzględna kara pozbawienia wolności, a także wtedy, gdy wprawdzie została wymierzona kara pozbawienia wolności, ale w wysokości niższej niż okres tymczasowego aresztowania (R. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego – komentarz, LewisNexis, Warszawa 2013r., tom II, s. 888).

Jak wskazuje lektura uzasadnienia zaskarżonego wyroku sąd meriti stanął na stanowisku, iż wprawdzie wnioskodawca był tymczasowo aresztowany przez okres 52 dni, jednakże w ocenie sądu I instancji decyzja w tym przedmiocie nastąpiła zgodnie z obowiązującymi przepisami, a została podjęta z powodu uchylania się przez w/wym. od stawiennictwa na zarządzoną, w ocenie sądu meriti, zgodnie z wymogami prawnymi, obserwację sądowo – psychiatryczną. Zgodnie z poglądem prawnym wyrażonym przez sąd I instancji „sam fakt uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania nie musi oznaczać automatycznie, że aresztowanie było niewątpliwie niesłuszne”.

Odnosząc się do kwestii zasadności zarządzenia obserwacji sądowo – psychiatrycznej stwierdzić należy, że chociaż decyzja ta nie była przedmiotem kontroli instancyjnej, to jednak dostrzec trzeba, iż w postanowieniu sądu o umieszczeniu wnioskodawcy na obserwacji sądowo – psychiatrycznej trudno jest doszukać się okoliczności, które uzasadniałyby zasadność postawienia D. G. konkretnych zarzutów. Sąd rejonowy orzekający o obserwacji sądowo – psychiatrycznej w uzasadnieniu przedmiotowego postanowienia odnosił się tylko do opinii biegłych psychiatrów, którzy wnioskowali o umieszczeniu wnioskodawcy na obserwacji psychiatrycznej. Chociaż obowiązujące przepisy dopiero od 24 lutego 2009r. jednoznacznie wymagają, iż badanie stanu zdrowia podejrzanego (oskarżonego) może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że podejrzanym (oskarżonym) popełnił przestępstwo, to jednak sąd orzekając o przeprowadzeniu badań psychiatrycznych połączonych z obserwacją w zakładzie leczniczym przed w/wym. datą, powinien poddać ocenie nie tylko stanowisko biegłych, co do konieczności przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej, ale ponadto za niezbędne należało uznać także przeprowadzenie rozważań, czy materiał dowodowy jaki został zgromadzony w sprawie, wskazywał co najmniej w sposób dostateczny na podejrzenie, że podejrzanym popełnił zarzucany mu czyn

(czyny), albowiem dopiero zasadnie postawiony podejrzanemu zarzut popełnienia przestępstwa, uzasadnia orzeczenie o obserwacji psychiatrycznej (zobacz: art.313§1 k.p.k. w zw. z art.74§2 pkt 2 k.p.k.).

Znamienne jest także to, iż w wydanym przez sąd rejonowy postanowieniu o tymczasowym aresztowaniu D. G. na okres 7 dni od dnia zatrzymania, poza powtórzeniem zwrotu ustawowego z art. 249§1 k.p.k., nie wskazano w przekonywujący sposób istnienia materialnej podstawy tymczasowego aresztowania wnioskodawcy. Nie ulega bowiem wątpliwości, iż aby można było zastosować tymczasowe aresztowanie obok jednej z podstaw szczególnych musi zostać spełniona także podstawa ogólna stosowania tymczasowego aresztowania (podobnie: S. Waltoś, Proces karny – zarys systemu, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003r., s. 414; J. Izydorzycyk, Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim procesie karnym, Zakamycze 2002r., s. 100; J. Izydorzycyk, Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania (na przykładzie sądów Polski centralnej), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002r., s. 13; J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego – komentarz, Dom Wydawniczy ABC, 2004r., Tom II, s. 38-39). Brak spełnienia warunków z art.249§1 k.p.k. musi pociągać za sobą nie tylko brak możliwości zastosowania tymczasowego aresztowania, ale również jakiegokolwiek innego środka zapobiegawczego (postanowienie SA w Rzeszowie z dnia 2 października 1998r., II AKz 105/98, Prok. i Pr., 1999r., Nr 6, poz.21).

Na wspomnianą powyżej podstawę ogólną dotyczącą tymczasowego aresztowania, która wynika z treści art.249§1 k.p.k. składają się dwa elementy, których łączne spełnienie jest warunkiem stosowania środka zapobiegawczego, to jest:

- 1) zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także zapobiegnięcie popełnieniu przez podejrzanego (oskarżonego) nowego, ciężkiego przestępstwa;
- 2) dowody jakie zostały zebrane w sprawie wskazywać muszą na duże prawdopodobieństwo, że podejrzany (oskarżony) popełnił przestępstwo.

Podstawy szczególne stosowania tymczasowego aresztowania wymienione zostały natomiast w art.258§1-3 k.p.k.

Warto odnotować także, iż w uzasadnieniu postanowienia o tymczasowym aresztowaniu wnioskodawcy wydanym po jego zatrzymaniu na skutek poszukiwań listem gończym sąd rejonowy stwierdził, iż zgromadzony materiał dowodowy dostatecznie uprawdopodobnił (podkreślenie SA), że podejrzany dopuścił się zarzucanych czynów, podczas gdy, aby można było zastosować wobec podejrzanego (oskarżonego) jakikolwiek środek zapobiegawczy, w tym także tymczasowe aresztowanie, niezbędne jest wykazanie, iż zgromadzony materiał dowodowy wskazuje na duże prawdopodobieństwo popełnienia zarzucanego czynu (art. 249§1 in fine k.p.k.). „Dostateczne uprawdopodobnienie” stanowi niewątpliwie niższy stopień prawdopodobieństwa popełnienia zarzucanego czynu, niż „duże prawdopodobieństwo”, o którym mowa w przepisie art. 249§1 k.p.k.

Zgodnie z zasadą minimalizacji środków zapobiegawczych, nazywaną także regułą proporcjonalności (umiaru) lub zasadą subsydiarności stosowania tymczasowego aresztowania jako środka zapobiegawczego, tymczasowego aresztowania nie stosuje się, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy (np. dozór, czy też poręczenie majątkowe lub oba te środki razem). Przy ustalaniu zgodnie z tą regułą rodzaju stosowanego środka zapobiegawczego, należy się kierować celami dla jakich stosuje się te środki. Jeżeli bowiem dla realizacji celu w jakim stosuje się tymczasowe aresztowanie (zobacz bliżej art.249§1 k.p.k.), wystarczy zastosowanie łagodniejszego środka zapobiegawczego niż izolacyjny środek zapobiegawczy, to należy to uczynić. Zgodnie z zasadą minimalizacji i proporcjonalności środków zapobiegawczych, winne być one wykorzystywane przez organ procesowy w sposób adekwatny do istniejącego zagrożenia dla prawidłowego toku postępowania karnego. Przechodząc na grunt przedmiotowej sprawy z punktu widzenia celu jaki zamierzano osiągnąć, to jest przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej D. G., nic nie stało na przeszkodzie aby po umieszczeniu go na obserwacji uchylić izolacyjny środek zapobiegawczy i zastosować, np. poręczenie majątkowe, o zastosowanie którego w trakcie posiedzenia sądu stosującego tymczasowy areszt wnosił obrońca w/wym.

W orzecznictwie zasadnie podnosi się, iż odpowiedzialność Skarbu Państwa z tytułu niesłusznego tymczasowego aresztowania nie opiera się na zasadzie winy, tylko na zasadzie ryzyka (uchwała SN z dnia 15 września 1999r., I KZP 27/99, OSNKW 1999r., z. 11-12, poz. 72). Stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy spotkało się z aprobatą w doktrynie (K. J. Pawelec, Glosa do uchwały SN z dnia 15 września 1999r., I KZP 27/99, M. Prawn. 2000r., nr 5, s. 315).

Interes osób poszkodowanych wymaga tego, aby w pewnych dziedzinach były stosowane zasady zaostrzonej odpowiedzialności. Zaostrzony reżim odpowiedzialności na zasadzie ryzyka rozszerza odpowiedzialność, w tym wypadku Skarbu Państwa tak dalece, że odpowiada on zarówno za zawinione wyrządzenie szkody, jak i w braku takiego zawinienia. Z pewnym uproszczeniem odpowiedzialność na zasadzie ryzyka można określić jako odpowiedzialność za skutek (G. Bieniek, H. Ciepla, S. Dmowski, J. Gudowski, K. Kołakowski, M. Sychowicz, T. Wiśniewski, Cz. Żużakowska, Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia zobowiązania, Warszawa 1996r., s. 286). W realiach nieniejszej sprawy jest nim tymczasowe aresztowanie, z którym wiąże się pozbawienie wolności.

Wprawdzie Sąd Najwyższy wyraził pogląd prawny, że skoro przepis art. 259 § 4 k.p.k. normuje sytuacje, gdy tymczasowe aresztowanie jest możliwe nawet wówczas, gdy stosowanie tego środka w ogóle nie powinno nastąpić z uwagi na przewidywany rozmiar wymierzonej wobec oskarżonego w przyszłości kary, jak też samo ustawowe zagrożenie przestępstwa karą nie przekraczającą roku pozbawienia wolności, to wystąpienie przewidzianych w tym przepisie okoliczności powoduje, że takie tymczasowe aresztowanie, niesłuszne - z punktu widzenia prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie - traci atrybut niesłuszności, z tych samych powodów, które legły u podstaw regulacji art. 259 § 4 k.p.k., to jednak dostrzec należy, iż przedmiotowy prejudykat dotyczy innej sytuacji faktycznej, niż ta która ma miejsce w nieniejszej sprawie (postanowienie SN z dnia 12 kwietnia 2010r., V KK 308/09, Lex nr 583934). Omawiane postanowienie dotyczyło bowiem sytuacji, w której najpierw nastąpiło tymczasowe aresztowanie z powodów, o których mowa w art. 259§4 k.k., a następnie zapadł wyrok skazujący, na mocy którego orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, podczas gdy w sprawie będącej przedmiotem rozstrzygnięcia sądu meriti, w stosunku do trzech czynów zapadł wyrok uniewinniający, a wobec dwóch czynów postępowanie umorzono.

Wprawdzie w ocenie sądu meriti w istniejących realiach dowodowych decyzja sądu rejonowego w przedmiocie zarówno umieszczenia na obserwacji psychiatrycznej jak i zastosowania tymczasowego aresztowania uznana została za prawidłową, to jednak stwierdzić należy, iż uzasadnienie zaskarżonego wyroku w tym zakresie nie odpowiada wymogom art. 424§1 k.p.k., albowiem nie wskazano w przekonujący sposób na argumenty uzasadniające zasadność powyższej tezy. Niezależnie od tego dostrzec należy, co najwyraźniej umknęło sądowi meriti, iż odpowiedzialność Skarbu Państwa z tytułu niesłusznego tymczasowego aresztowania opiera się na zasadzie ryzyka, a nie winy (była o tym mowa wcześniej).

Rozpoznając ponownie niniejszą sprawę sąd okręgowy rozważył zasadność wniosku D. G. o odszkodowanie i zadośćuczynienie, uwzględniając rozważania zawarte w przedmiotowym uzasadnieniu oraz w kontekście ostatecznego orzeczenia jakie zapadło wobec w/wym., to jest prawomocnego uniewinnienia od trzech zarzucanych czynów oraz umorzenia postępowania z uwagi na przedawnienie w stosunku do dwóch czynów, a także istnienia nie tylko szczególnych podstaw do tymczasowego aresztowania, ale także podstawy ogólnej do zastosowania najsurowszego środka zapobiegawczego.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu wnioskodawcy w postępowaniu odwoławczym orzeczono na podstawie § 14 ust. 6 oraz § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (tekst jedn. Dz. U. z 2013r., poz. 461).